

УДК 332.146.2

О.Г. Гончаренко, канд. екон. наук, доцент

Чернігівський юридичний коледж Державної пенітенціарної служби України, м. Чернігів, Україна

ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Стаття присвячена дослідженню процесів управління інноваційним розвитком економіки, який потребує оцінки інноваційного потенціалу галузі та окремого підприємства, а саме потреби в інноваціях, інноваційній активності і баченні керівництвом перспектив впровадження нововведень.

Постановка проблеми. Інноваційні процеси в економіці викликані конкуренцією на ринку товарів і послуг. Але як генератор інновацій, сам ринок не стійкий і мінливий, не може забезпечити рух інноваційних процесів у певних напрямках і масштабах, не може забезпечити рівномірність і неперервність процесу нововведень в економічній системі. Для руху інноваційного процесу однієї конкуренції не достатньо, необхідні ще умови, які б сприяли розвитку і головне, суб'єкти які рухали б ці процеси і вміли поєднати нові знання, умови, ресурси, які і є складовими інноваційного потенціалу країни, галузі, конкретного підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними та практичними проблемами інноваційного розвитку економіки та інноваційної діяльності підприємств присвятили свої наукові праці такі відомі вчені, як Агійон П., Ансофф І., Балабанов І.Т., Глазьев С., Кондратьев М., Кузнець С., Менш Г., Пригожин О., Санто Б., Солоу Р. В Україні питаннями оцінки інноваційного потенціалу економічної системи займаються багато вчених, серед яких слід відзначити дослідження Гриньова А., Каховича Ю., Мартишевої Л., Калишенка В., Онишко С., Паєнтко Т. Питанням формування інноваційного потенціалу в науковій економічній літературі приділяється багато уваги, але деяку інформацію не можна однозначно трактувати. Відсутність чіткого наукового визначення «інноваційного потенціалу» як економічної категорії певною мірою ускладнює розробку практичних рекомендацій з його оцінки, формування і ефективного використання як для керівників підприємств, так і аудиторів, що негативно відображається на кінцевих результатах інноваційної діяльності підприємств.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Економічний потенціал залежить від абсолютних можливостей галузей економіки і ступеня їх використання. Кількісна характеристика економічного потенціалу визначається за фактичним випуском продукції з врахуванням використання виробничих потужностей. Крім сукупного економічного потенціалу, для визначення його якісних характеристик доцільно вивчати економічні потенціали окремих галузей народного господарства. В природничих науках потенціал розуміють як здатність матерії переходити з одного стану в інший. Тобто, потенціал можна розглядати як сукупність чинників певної якості, здатних за визначених умов забезпечити досягнення сукупності факторів нової визначеної якості, здатних перетворити можливості в дійсність. У цьому розумінні економічний потенціал акумулює в собі можливість як екстенсивного, так і інноваційного розвитку галузі через нововведення на окремих підприємствах.

Тому і виникла необхідність вивчення управління інноваційним розвитком економіки, яка створює необхідність вивчення економічного потенціалу окремих підприємств галузі з метою оцінки сформованого всередині потенціалу інноваційного розвитку як концептуального відображення феномену інноваційної діяльності, успіх якого визначається базовими інноваціями.

Мета статті. Головною метою цієї статті є дослідження оцінки інноваційного потенціалу економічної системи і пошук чинників ефективного інноваційного розвитку кожного конкретного суб'єкта господарювання галузі народного господарського комплексу.

Виклад основного матеріалу. Під «економічним потенціалом» розуміють сукупну здатність галузей народного господарства виробляти промислову і сільськогосподарську продукцію, здійснювати капітальне будівництво, перевезення вантажів, надавати послуги населенню в певний історичний момент. Економічний потенціал визначається кількістю трудових ресурсів і якістю їх професійної підготовки, виробничими потужностями промислових і будівельних організацій, виробничими можливостями сільськогосподарства, довжиною транспортних магістралей і наявністю транспортних засобів, розвитком невиробничої сфери, досягненнями науки і техніки, ресурсами корисних копалин, тобто складовими елементами продуктивних сил суспільства.

Категорію «інноваційний потенціал» можна трактувати як здатність системи до трансформації фактичного стану речей у нову «форму» з метою задоволення існуючих або виникаючих потреб (суб'єкта – новатора, споживача, ринку тощо). При цьому ефективне використання інноваційного потенціалу дає можливість переходу з одного стану в інший (а саме від традиційного до нового). Тому інноваційний потенціал – це характеристика здатності системи до змін, прогресу, покращень.

У вітчизняній економічній літературі досі не сформовано єдиного підходу до визначення сутності інноваційного потенціалу, а запропоновано декілька визначень. Так, Л.С. Мартюшева та О.В. Калишенко [4] розглядають інноваційний потенціал як сукупність організованих у певних діючих внутрішніх і зовнішніх чинників інноваційного середовища, які мають бути спрямовані на реалізацію інноваційної діяльності, метою якої є задоволення нових потреб суспільства. Український дослідник А. Гриньов [2] представляє інноваційний потенціал як сукупність виробничих, трудових та фінансових ресурсів. Р.А. Фатхутдінов інноваційний потенціал визначає сукупністю комплексних показників науково-технічного та організаційного розвитку підприємства, які характеризуються локальними факторами впливу [6]. В.Г. Матвейкін [5] розуміє інноваційний потенціал як сукупність різних видів ресурсів, включаючи матеріальні, фінансові, інтелектуальні, інформаційні та інші ресурси, необхідні для здійснення інноваційної діяльності.

У Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [1] надається таке визначення інноваційного потенціалу: це сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки.

Отже, під інноваційним потенціалом слід розуміти сформований у надрах економічного потенціалу структурний елемент, в якому сконцентровані якісні досягнення окремих галузей народного господарства і їх науково-технічного потенціалу, які за певних умов можуть сприяти підвищенню якісного рівня економічного розвитку, зміні структури суспільного виробництва на користь збільшення питомої ваги наукоємних високотехнологічних виробництв у валовому внутрішньому продукті країни.

Інноваційний потенціал повинен бути зв'язаний з конкретним рівнем (об'єктом) економічної системи, а не бути інноваційним потенціалом взагалі. Тому поняття «інноваційний потенціал» пов'язують з конкретним рівнем економіки (підприємство, галузь, регіон, національна економіка, світова економіка тощо).

З метою покращення якості управління інноваційним розвитком підприємств, галузей і комплексів розглядають співвідношення потенціалів країни, регіону, галузі, окремого підприємства. Інноваційний потенціал регіону розглядається як сукупність генерацій за певних умов інноваційного розвитку окремої галузі відповідно. Інноваційний потенціал окремого підприємства розглядається як здатність генерування за певних умов власного інноваційного розвитку.

Для визначення якості інноваційного потенціалу, який повинен мати ефективно функціонуюче підприємство високотехнологічного виробництва для активізації інноваційного процесу впровадження продуктивних, технологічних і процесних інновацій, необхідно уточнити зміст економічних категорій «інноваційний потенціал підприємства» та «інноваційний потенціал галузі», сформулювати їх визначення і дослідити їх структуру.

Використовуючи наукові дослідження вчених і висновки власного аналізу, було визначено зміст і структуру інноваційного потенціалу народного господарства, окремої галузі і конкретного підприємства. Інноваційний потенціал національної економічної системи в цілому виступає як її сукупні об'єктивні передумови (можливості) зростання ефективності функціонування на більш якійсній інноваційній основі. Її складовими компонентами є такі потенціали:

1. Науково-технічний потенціал, який продукує інноваційні ресурси (продуктові, процесні, технологічні інновації) всіх галузей економіки для впровадження.

2. Ресурсний потенціал інноваційного розвитку національної економічної системи, який забезпечує вимоги інноваційного розвитку необхідними ресурсами:

- сучасними продуктивними машинами й обладнанням;
- матеріальними і сировинними ресурсами;
- інформаційними ресурсами інноваційного розвитку, які забезпечують його потреби;
- людськими ресурсами, безпосередніми виконавцями інноваційних змін.

3. Інвестиційний потенціал як здатність функціонування інноваційних процесів в економіці.

4. Інфраструктурний потенціал, представлений виробничою, соціальною і інноваційною інфраструктурою, здатною забезпечувати потреби інноваційного процесу.

5. Інтелектуальний потенціал, який акумулює здатність людських ресурсів ініціювати, впроваджувати нововведення, здійснювати інноваційний процес і адекватно сприймати інновації.

6. Споживчий потенціал економічної системи як здатність задоволення і можливість формування ще не сформованих потреб внутрішніх і зовнішніх споживачів, який характеризується наявністю і потенціалом платоспроможного попиту.

7. Підприємницький потенціал керівництва, який виступає як сукупна ідеологія впровадження інновацій, яка сформувалася у керівництва.

Галузевий інноваційний потенціал визначає здатність саморозвитку галузі на більш якійсній основі залежно від стану її життєвого циклу і якості впливу на технологічний уклад економічної системи. Складові галузевого потенціалу представлені аналогічними елементами, а саме:

1. Науково-технічним потенціалом галузі, який характеризується здатністю продукування інноваційних ресурсів для впровадження у підприємства галузі.

2. Галузевим ресурсним потенціалом як здатністю забезпечити вимоги інноваційного розвитку підприємств і галузі в цілому за допомогою таких основних компонентів:

- сукупності діючих основних засобів галузі (виробничих машин, обладнання, механізмів);
- сировини і матеріалів (оборотних засобів);
- інформаційних ресурсів;
- вільних фінансових коштів, здатних реалізувати інноваційний процес;
- інфраструктурним потенціалом галузі, який включає виробничу, інноваційну і соціальну інфраструктуру галузі;

• інтелектуальним потенціалом як досягненням людських ресурсів галузі ініціювати, впроваджувати нововведення, здійснювати інноваційний процес і адекватно сприймати нововведення;

- споживчим потенціалом галузі як можливістю збереження і розширення ринкового сегмента, який обслуговує галузь;
- підприємницьким потенціалом керівництва структуроутворюючих підприємств галузі, які характеризуються досягненням конкурентних переваг і збільшенням власних доходів за допомогою впровадження інновацій.

Виходячи з доведеної ефективності моделі збалансованого управління підприємством, інноваційний потенціал окремого підприємства можна подати як продукт, який сформований усередині збалансованого управління (рис. 1).

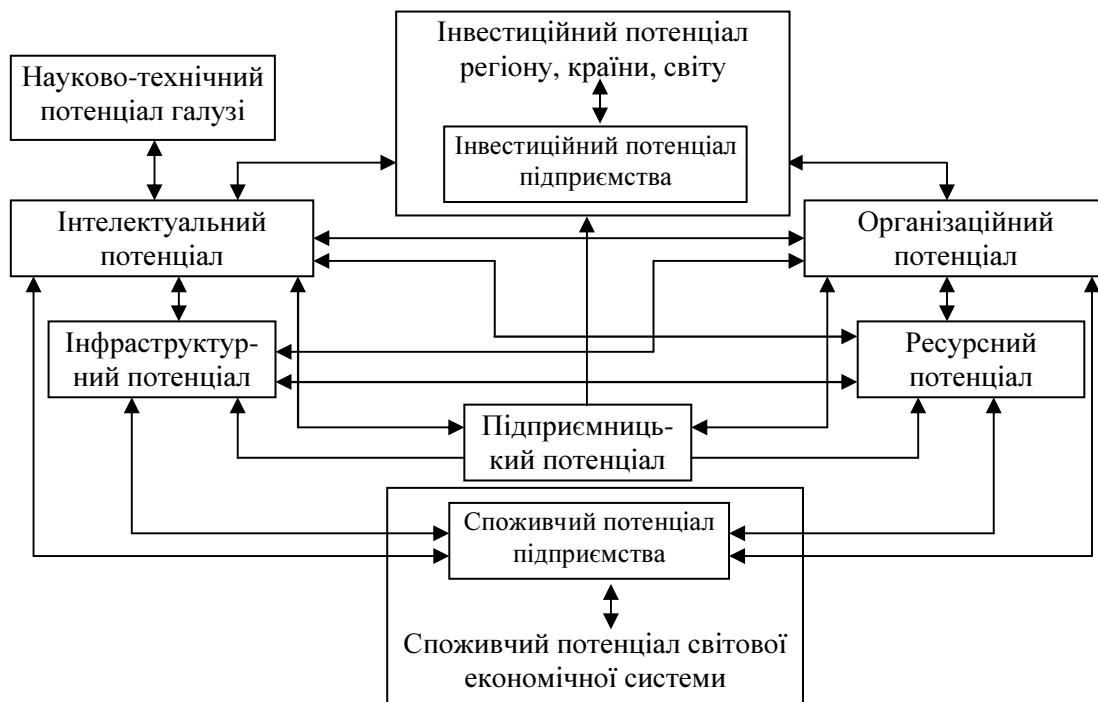


Рис. 1. Модель формування інноваційного потенціалу підприємства [3]

Згідно з цією моделлю інноваційний потенціал підприємства забезпечується його ресурсним, інвестиційним й інфраструктурним потенціалами, які створюють можливість реалізації інноваційних процесів на підприємстві; інтелектуальним потенціалом спеціалістів і підприємницьким потенціалом керівництва; його організаційним потенціалом як можливості впровадження інноваційного проекту в існуючій організаційній структурі підприємства, а також споживчим потенціалом як об'єктивною необхідністю, визначеною етапом життєвого циклу продукту, галузі в цілому і суб'єктивною здатністю підприємства підтримати та формувати ще не сформовану потребу в своїх продуктах.

Ресурсна складова інноваційного потенціалу підприємства розглядається як основа для його формування, включаючи в себе всю решту складових: матеріально-технічні, інформаційні, фінансові, людські й інші види ресурсів. Матеріально-технічні ресурси є «речовою основою» і визначають техніко-технологічну базу потенціалу, яка потім буде впливати на масштаби і темпи інноваційної діяльності [3]. В свою чергу, самі вони формуються в галузях, що виготовляють засоби виробництва, які шляхом застосування нових технологій закладають у них потенційні можливості інноваційних перетворень.

Інформаційний ресурс, як частина ресурсної складової, представлена такими активними формами, як бази даних, моделі, алгоритми, програми, проекти. Фінансові та капітальні інвестиційні проекти входять до складу інноваційного потенціалу як органічна єдність наявних ресурсів і невикористаних можливостей їх альтернативного вкладення. Цей вид ресурсів безпосередньо (кількісно і якісно) впливає на інноваційний потенціал.

Властивість обмеженості фінансових ресурсів змушує знаходити більш ефективний варіант їх вкладення, виходячи з можливості інтенсифікувати використання наявних факторів, тобто реалізувати удосконалені інновації (йти шляхом модернізації, замість принципово нових перетворень), що може призупинити інноваційний процес з впровадження галузевих базових інновацій і призупинити формування і подальшу реалізацію самого інноваційного потенціалу. Оцінка управління фінансами підприємства проводиться першочергово як основа прогнозування економічної ефективності інноваційних проектів, здійснення яких вимагає значних інвестицій.

Особливою ресурсною складовою інноваційного потенціалу є інтелектуальний потенціал – можливість розвитку і використання інтелектуального капіталу – сукупності досягнутого рівня розвитку людського капіталу, відповідного рівня знань, умінь, навичок, цінностей, інформації, професійного рівня працівників, які закріплені в інноваційному потенціалі, у вигляді патентів, ліцензій, брендів, які можуть бути використані самою системою для вирішення завдань, які забезпечать самозбереження і інноваційний розвиток.

Людська складова інтелектуального капіталу являє собою «сукупність проінвестованих суспільно-доцільних виробничих і загальнолюдських навичок, знань, здібностей», якими володіє конкретна людина, «які їй належать і не відокремлені від неї» і не тільки практично використовуються нею у виробничій діяльності, але можуть бути креативно використані у процесі нововведень як інтелектуальний потенціал інноваційного процесу.

Інтелектуальний потенціал, який включає здатність людських ресурсів підприємства сприймати і генерувати інновації, інтелектуальну власність, інноваційну інформованість, забезпеченість інноваційно-технічними засобами, оргтехнікою, зв'язком, який не тільки виконує забезпечувальну функцію, але і виступає активним компонентом інноваційного потенціалу організації.

Інфраструктурний потенціал підприємства, який включає сукупну властивість виробничої, соціальної та інноваційної інфраструктур забезпечувати умови, необхідні для реалізації інноваційного потенціалу відповідного рівня економічної системи – здійснення інноваційних процесів на підприємстві, в галузі, в економіці, а також трансферу технологічних інновацій.

Особливу роль в інноваційному потенціалі відіграє компонент, названий як «споживчий потенціал», який характеризується сукупною властивістю виробленого продукту задовольняти певні потреби споживачів, здатністю інноваційного продукту утримати і формувати ще несформовану потребу в інноваційному продукті у потенційних споживачів, а також їх платоспроможністю. Споживчий потенціал має певне значення в інноваційному потенціалі економічних систем всіх рівнів.

Підприємницький потенціал керівників характеризує їх здатність до прийняття економічно правильних рішень в умовах ризику і невизначеності, в тому числі рішень, що стосуються фінансування інноваційних проектів, дає імпульс інноваційному процесу, виступає його рушійною силою. Він визначає організаційний потенціал підприємства, який дає можливість впровадженню інноваційного проекту в існуючій організаційній структурі підприємства або можливість виділення інновацій у самостійну бізнес-лінію.

Висновки і пропозиції. Таким чином, інноваційний процес охоплює всі сторони діяльності організації, впровадження продуктивної інновації, потребує технологічних і процесних інновацій, повної інновізації підприємства. Сукупність здійснених до моменту запуску інноваційного проекту організаційних інновацій сприяє більш ефективному їх впровадженню.

Інноваційний потенціал підприємства має вирішальне значення в процесі інновазації, визначає їх інноваційну активність. Тому оцінка інноваційного потенціалу стає основою оцінки перспектив впровадження в організації інноваційних проектів, ефективності проведених інноваційних перетворень. Можливість якісної оцінки інноваційного потенціалу дозволяє своєчасно здійснювати управління його формуванням, підтримуючи тим самим конкурентоздатність вітчизняного бізнесу в світовому економічному просторі.

Список використаних джерел

1. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 433-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Гриньов А. В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління / А. В. Гриньов. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2003. – 38 с.
3. Ладник В. Управління інноваційним потенціалом підприємства в умовах перехідної економіки: проблеми і досвід / В. Ладник // Економіст. – 2001. – № 12. – С. 52-57.
4. Мартишева Л. С. Інноваційний потенціал як об'єкт економічного дослідження / Л. С. Мартишева, В. О. Калишенко // Фінанси України. – 2002. – № 10. – С. 61-66.
5. Матвейкин В. Г. Инновационный потенциал: современное состояние и перспективы развития / [В. Г. Матвейкин, С. И. Дворецкий, Л. В. Минько и др.]. – М.: Машиностроение-1, 2007. – С. 284.
6. Фатхутдинов Р. А. Инновационный потенциал: [учебник для вуза] / Р. А. Фатхутдинов. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2000. – 624 с.